

เพศและจิตวิเคราะห์ในงานศิลปะ : กรณีศึกษาผลงานของวินรี สัตย์พิทักษ์

บุณดา สายยศ

นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์

คำสำคัญ ภาษา, สัญลักษณ์, จิตวิเคราะห์, จิตไร้สำนึก, ชิกมุนด์ ฟรอยด์, ฌาคส์ ลากอง

บทคัดย่อ

การเกิดขึ้นของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ บ่งชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล แต่ถูกควบคุมด้วยพลังจิตไร้สำนึก ซึ่งเป็นพลังที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจ มโนทัศน์เรื่องจิตไร้สำนึก โดยชิกมุนด์ ฟรอยด์ เป็นพื้นฐานสำคัญของทฤษฎี นักคิดในช่วงหลังได้พัฒนาพื้นฐานทางจิตวิเคราะห์เข้ากับภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างเช่น ฌาคส์ ลากอง โดยให้ความสำคัญกับเรื่องโครงสร้างของภาษาและระบบสัญลักษณ์ ซึ่งมีกระบวนการทำงานเช่นเดียวกับจิตไร้สำนึก และโครงสร้างของภาษาและระบบสัญลักษณ์เหล่านี้สามารถสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม อาทิ ความเป็นเพศ ความเป็นหญิง ความเป็นชายได้อีกด้วย เมื่อนำมาใช้ในการศึกษาตีความสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานศิลปะของศิลปินหญิงร่วมสมัยไทย พบว่าสามารถเห็นระบบสัญลักษณ์บางอย่างปรากฏในตัวงานด้วย

1 กล่าวนำ

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประวัติศาสตร์การวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในการปฏิบัติความคิด เกิดทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมากมาย เพื่อขยายความเข้าใจโลกที่ดำรงอยู่ อาทิ การประดิษฐ์คิดค้น การค้นพบที่ยิ่งใหญ่ทางดาราศาสตร์ โคเปอร์นิคัส (Copernicus) พิสูจน์ความจริงที่ว่าโลกหรือมนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของจักรวาลอีกต่อไป ในทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Relativity) ของชาลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) พบความจริงที่ว่ามนุษย์เป็นเพียงสัตว์ที่มีวิวัฒนาการไม่แตกต่างไปจากสรรพสัตว์อื่นๆ บนโลก และการค้นพบทางด้านจิตวิเคราะห์ของซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้ชี้ว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลดังที่พวกเขาเคยเชื่อหรืออยากเป็น แต่มนุษย์ถูกควบคุมด้วยพลังแห่งจิตไร้สำนึกที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในจิตของตนเอง¹ เหล่านี้นำมาซึ่งความสั่นคลอนทางความคิดความเชื่อดั้งเดิม และก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมา ก่อเกิดกระแสแนวคิดใหม่สั่นคลอน ท้าทาย ล้มล้างความคิดและความเชื่อของการเป็นองค์ประธานของมนุษย์ (The human subject) ที่เรอเน เดการ์ต (René Descartes) เคยกล่าวไว้ “ข้าพเจ้าคิด เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเป็นตัวข้าพเจ้า” I think, therefore, I am ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา

กระแสแนวคิดดังกล่าวเกิดนักคิดนักปรัชญาสำนักโครงสร้างนิยมและสืบเนื่องมาถึงสำนักหลังโครงสร้างนิยมได้ให้ความสำคัญยิ่งกับเรื่องความตายของมนุษย์ในฐานะองค์ประธานแทนที่จะมองมนุษย์เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สามารถคิดกระทำและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตนเองได้ (the conscious subject) แต่นักคิดในสภานี้มองว่ามนุษย์เป็นเพียงร่างทรงของภาษาหรือโครงสร้างชุดหนึ่งเท่านั้น (the unconscious subject) การเกิดทั้งสำนักโครงสร้างนิยมและสำนักสัญวิทยา (Semiology) ต่างก็พัฒนามาจากการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural Linguistics) ที่นำโดย แฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure, 1857-1913) รวมไปถึงนักสัญศาสตร์คนสำคัญอีกคนก็คือ โรลอง บาร์ธส์ (Roland Barthes, 1915-1980)² ซึ่งสัญวิทยาก็เป็นอีกวิธีการแสวงหาความรู้โดยการมองหาความหมายเชิงสังคมวัฒนธรรมและมายาคติที่แฝงเร้นอยู่ในรูปของสัญญาณต่างๆ สอดคล้องกับการแสวงหาความจริงในโลกสมัยใหม่ที่มนุษย์ถูกรอบงำด้วยภาษาและระบบสัญลักษณ์ อาจกล่าวโดยรวมได้ว่ามนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างความหมายและรับเอาความหมายผ่านภาษาและระบบสัญลักษณ์ที่อยู่รอบๆ ตัว ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งอิทธิพลต่อโครงสร้างความหมาย

จากภาพรวมแนวคิดที่กล่าวมาเบื้องต้นพอจะสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์การวิวัฒนาการทางความคิด ที่แสดงให้เห็นว่าความหมายของสรรพสิ่งต่างๆ ไม่ได้ดำรงอยู่ในตัวสิ่งนั้น แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นๆ ด้วย อาจพูดได้ว่าความคิดความเชื่อที่ว่า “มนุษย์

188 เพศและจิตวิเคราะห์ในทฤษฎีของนักรส : กรณีศึกษาของนักรส สันติพิทักษ์ โดย ปุณณดา สายยศ

หรือปัจเจกบุคคลสร้างสังคม” สู่ความคิดที่ว่า “สังคมต่างหากที่สร้างมนุษย์” เป็นการสร้างขึ้นด้วยการตอกย้ำระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ และจารีตปฏิบัติต่างๆ ของสังคมไว้ในระดับจิตไร้สำนึก (the unconscious) ดังนั้นถ้าจะทำความเข้าใจพฤติกรรม การกระทำของมนุษย์ ต้องเข้าใจระบบ และจารีตปฏิบัติในสังคมนั้นซึ่งเป็นตัวกำหนด สร้างความหมายให้กับพฤติกรรมหรือการกระทำนั้นๆ ด้วย

ในประเด็นของการศึกษางานศิลปกรรม การวิเคราะห์วิจารณ์งานศิลปะในขอบข่ายของการพิจารณาศึกษาแบบดั้งเดิม โดยแยกส่วนเพื่อดูในด้านทัศนธาตุ องค์ประกอบศิลป์ เทคนิคกรรมวิธีในการแสดงออก เพื่อวิเคราะห์ว่าผลงานชิ้นนั้นๆ มีคุณค่าทางด้านความงาม สาระสำคัญ และแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกอย่างไร จริงอยู่ว่าเราสามารถแสดงความคิดเห็นต่อผลงานศิลปะโดยพิจารณาตามหลักเกณฑ์หลักการของศิลปะในด้านสุนทรียภาพหรือคุณค่าในด้านอื่นๆ เพื่อติชม ให้ข้อคิดเพื่อประเมินการตัดสินใจผลงาน เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบตัดสินให้คุณค่า เป็นวิถีทางที่ยังคงปฏิบัติกันมายาวนานอยู่แล้ว ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวคิดการสร้างสรรคของศิลปินเป็นสำคัญ ว่าต้องการจะสื่ออะไร โดยตีความในกรอบความคิดดังกล่าว เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการวางมนุษย์หรือศิลปินในฐานะองค์ประธานนั่นเอง

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นศาสตร์ที่สำคัญอีกสาขาหนึ่งที่พัฒนาขึ้นมาในช่วงศตวรรษที่ 19 เช่นกัน เป็นอีกหนึ่งแนวทางในการนำมาเป็นกรอบแนวคิดวิเคราะห์งานศิลปกรรมในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความน่าสนใจ นอกเหนือจากให้ความสำคัญกับแนวคิดการสร้างสรรคของศิลปินเป็นสำคัญ จิตวิเคราะห์นำเสนอมุมมองในเชิงจิตวิทยา กระบวนการทำงานของจิตไร้สำนึกที่สะท้อนผ่านสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม ซึ่งอาจจะมีนัยของความหมายที่แฝงเร้นเกี่ยวกับการสร้างตัวตน ความปรารถนา ความเป็นเพศ หรือมายาคติที่แฝงเร้น โดยที่ศิลปินเองอาจจะไม่รู้ตัว แต่ก่อนหน้าที่ فروยด์จะสถาปนาศาสตร์ด้านจิตวิเคราะห์ขึ้นมา มโนทัศน์เรื่องของจิตไร้สำนึก (Unconscious) ก็เชื่อว่าไม่มีนักคิดนักปรัชญาในอดีตได้กล่าวมาก่อนหน้านั้นแล้ว อย่างเกอเธ่ (Goethe) โชเพินฮาว (Schopenhauer) นิทเช่ (Nietzsche) ฟุเออร์บาด (Feuerbach) ชีลเลอร์ (Schiller) และ พารีโต (Pareto) ต่างเคยพูดถึงมาก่อน فروยด์³ แต่อย่างไรก็ดี ซิกมุนด์ فروยด์ (Sigmund Freud) ก็ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งจิตวิเคราะห์ เป็นผู้วางรากฐานให้จิตวิเคราะห์เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาในยุคสมัยของเขา แนวคิดของ فروยด์จึงจำเป็นอย่างยิ่งในการเข้าสู่การทำความเข้าใจทฤษฎีจิตวิเคราะห์เบื้องต้น

2 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์และศักยภาพในการศึกษางานศิลปะ

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์นับเป็นอีกหนึ่งทฤษฎีที่ได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการในการนำมาเป็น

กรอบการศึกษา นำมาใช้ในการอธิบายและการทำความเข้าใจกระบวนการทำงานของจิตไร้สำนึก เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์สามารถแบ่งเป็นสองส่วน คือ หนึ่งเป็นการศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) เช่น การเรียนรู้ภาษา บทบาททางเพศ และเช็กซ์ กระบวนการนี้จะสัมพันธ์กับมโนทัศน์สำคัญๆ ของฟรอยด์เรื่องจิตไร้สำนึก เช็กซ์ ศีลธรรมปมเอดิปัส และสอง เป็นการอธิบายระบบค่านิยม ศาสนา ระบบของวัฒนธรรม มโนทัศน์เรื่องจิตไร้สำนึก (Unconscious) นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์⁴ เป็นกระบวนการที่มนุษย์จัดประสบการณ์และความทรงจำที่เจ็บปวดออกจากจิตสำนึกของตนแต่มันไม่ได้หายไป เพียงแต่ถูกเก็บกักสะสมไว้จนมีลักษณะของก้อนภูเขาน้ำแข็งจมอยู่ใต้น้ำขนาดใหญ่เปรียบ ได้กับจิตไร้สำนึกที่มีปริมาตรมากกว่าส่วนที่ลอยพ้นน้ำซึ่งเปรียบได้กับจิตสำนึก ความทรงจำที่เก็บกักไว้เหล่านี้นยังคงส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล มันเป็นผลผลิตของความขัดแย้งในการทำงานของสภาวะจิตสามส่วน คือ อิด (ID) หรือจิตไร้สำนึก อีโก้ (ego) หรืออัตตา และซูเปอร์อีโก้ (superego) ซึ่งจะเป็นตัวควบคุมจิตทั้งสองส่วนอีกทีหนึ่ง

ในงาน Interpretation of Dreams (1900) หรือ การตีความความฝัน ฟรอยด์กล่าวว่า ฝัน เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนามโนทัศน์เรื่องจิตไร้สำนึก ความฝันเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการทำงานของจิตไร้สำนึก การแปลความฝันรวมไปถึงสัญลักษณ์ที่แฝงเร้นอยู่ในความฝัน การทำงานของจิตไร้สำนึกยังปราศจากเหตุผลและกฎเกณฑ์ทางตรรกะ อาจสื่อสารความคิดที่ขัดแย้ง หรือถูกนำเสนอออกมาในรูปของสัญลักษณ์ (symbol) ซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งอื่น เช่น งู เป็นตัวแทนขององคชาตหรืออวัยวะเพศชาย (phallic) ฟรอยด์เรียกกระบวนการที่สัญลักษณ์อันหนึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งอื่นว่า การแทนที่ (Displacement)⁵

นอกจากนี้ฟรอยด์ยังวิเคราะห์อีกว่า การพลั้งปาก การล้อเล่น เรื่องตลก การเล่นคำต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงจิตไร้สำนึก ความทรงจำต่างๆ ที่ถูกเก็บกักไว้ในจิตไร้สำนึก แสดงให้เห็นเมื่อถูกกระตุ้นเข้าเข้าเหย่ย ปรากฏในการล้อเล่นแสดงความสัมพันธ์ในครอบครัวสามีภรรยา ลูกเขยพ่อตา แม่ตัวลูกสะใภ้ ดังเช่นปรากฏในละครน้ำเน่าทั่วไป หรือการล้อเลียนผู้นำ หรือนักการเมือง เป็นต้น⁶

จิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ได้เปลี่ยนแปลงความเข้าใจในเรื่องของจิตในหน้าประวัติศาสตร์ทางภูมิปัญญาตะวันตก ทำให้เขาได้รับการชื่นชมและการโจมตีอย่างมาก อีกทั้งยังส่งผลต่อรูปแบบของวรรณกรรม และศิลปะอีกด้วยในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ในวงการวรรณกรรมได้เกิดงานเขียนที่แสดงถึงแนวคิดเกี่ยวกับจิตใต้สำนึก เช่น งานเขียนของเจมส์ จอยซ์ (James Joyce) ในวงการศิลปะได้สร้างแรงบันดาลใจให้กับศิลปะแนวสำนึกนิยมเหนือจริง (Surrealism) ซึ่งแสดงออกถึงจินตนาการอันแปลกประหลาดภายใต้จิตสำนึก เช่น ผลงานของ ซัลวาดอร์ ดาลี (Salvador Dali)⁷

ฌาคส์ ลากอง (Jacques Lacan) นักคิดชาวฝรั่งเศส ได้ประสานความรู้พื้นฐานทางจิตวิเคราะห์

190 เพศและจิตวิเคราะห์ในทฤษฎีของฟรอยด์ : ทัศนคติของฟรอยด์ สันติพิทักษ์ โดย ปุณณดา สายยศ

ของฟรอยด์เข้ากับภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural Linguistics) โดยให้ความสำคัญกับเรื่องของภาษาและระบบสัญลักษณ์ โดยการทำความเข้าใจกระบวนการทำงานของจิตไร้สำนึกผ่านภาษาและระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏ โดยเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวกับความหมายและการแทนที่ของสัญลักษณ์ (Displacement) หรือการที่สัญลักษณ์หนึ่งแทนความหมายสิ่งอื่น และกระบวนการนึ่งตัว (Condensation) ของความหมายนั้นคือการที่ความหมายหลายๆ ความหมายมารวมตัวกัน และถูกนำเสนอด้วยรูปของสัญลักษณ์อันใดอันหนึ่ง ลากองมีความเชื่อว่าหัวใจของจิตวิเคราะห์ไม่ได้อยู่ที่การอธิบายมนุษย์ในสภาพที่เป็นอยู่ แต่จิตวิเคราะห์เป็นความพยายามอธิบายว่า มนุษย์กลายมาเป็นมนุษย์ได้อย่างไร^๘ มนุษย์จึงเป็นซับเจกต์ (Subject) ที่ถูกสร้างขึ้นจากกฎเกณฑ์ที่มาจากภายนอกตัวเขา โดยผ่านคำพูดของบุคคลอื่นๆ รอบๆ ตัว (the other) มิให้คนเรื่องซับเจกต์ (subject) ของลากอง จึงเป็นการบ่งบอกลักษณะของความเป็นตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นมาจากภาพสะท้อนที่สร้างจากภาพลักษณ์ (image) การรับรู้ภาพลักษณ์และความเป็นซับเจกต์ของมนุษย์ก็มาจากภาษา ซึ่งเป็นสื่อกลางในการแสดงออกและสื่อความหมาย มนุษย์จึงตกอยู่ภายใต้การครอบงำของภาษา^๙ อธิบายได้ว่า ในเด็กแรกเกิดเด็กจะยังไม่เือกลักษณ์ เด็กจะเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างตัวเองกับโลกรอบตัวกระทำผ่านความสัมพันธ์กับคนอื่น เป็นพัฒนาการเกี่ยวกับตัวตนที่ผ่านภาษาจากคำที่ว่างเปล่า (empty word) ในจินตนาการเกี่ยวกับตัวเอง สู่คำที่มีความหมายเต็ม (full word) ในรูปของสัญลักษณ์ต่างๆ^{๑๐} ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความปรารถนาที่จะเป็นอื่น หรือเป็นความปรารถนาที่คนอื่นปรารถนา เช่น ในสังคมอเมริกันมีการแบ่งแยกสีผิว คนผิวดำมีความปรารถนาที่จะเป็นคนผิวขาว ซึ่งเป็นความปรารถนาที่ไม่มีวันเป็นจริง ความปรารถนาจึงเป็นเรื่องของจิตไร้สำนึก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้ภาษา นอกจากนี้ภาษายังพาเราเข้าสู่กรอบอุดมการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวพันกับค่านิยมกฎเกณฑ์จารีต วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ อย่างแนบแน่นและถูกถ่ายทอดผ่านภาษาซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่สุดของการเกิดอำนาจเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Order)^{๑๑}

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ยังเป็นอีกแนวทางการศึกษาของนักวิชาการกลุ่มสตรีศึกษาในช่วงทศวรรษ 1970 ได้ทดลองใช้กรอบแนวคิดของจิตวิเคราะห์ทั้งแบบฟรอยด์ (Sigmund Freud) และลากอง (Jacques Lacan) ทำการศึกษางานศิลปะและได้สร้างคุณูปการทำให้เห็นว่ากระบวนการทางจิตไร้สำนึกทำงานเช่นเดียวกับโครงสร้างของภาษา เพราะการใช้สัญลักษณ์ในภาษาเหล่านี้สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ซึ่งมาจากการหล่อหลอมในภาวะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล และมีความสัมพันธ์กับความเป็นเพศ ความเป็นชาย ความเป็นหญิง ที่มีกัมขัดถกเถียงถึงความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมกัน ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ก็ได้ถูกนำเข้ามาใช้ในการอธิบายถึงการพัฒนาการความเป็นเพศที่นำไปสู่ความเป็นรองของผู้หญิง โดยให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาเรื่องอุดมการณ์อำนาจ การพัฒนาการทางบุคลิกภาพ เช็กซ์ การแบ่งแยก และความเป็นซับเจกต์^{๑๒} เชื่อว่าการจะทำความเข้าใจประเด็นนี้ จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในระดับจิตใจ จิตวิเคราะห์จึงเป็นแนวคิดสำคัญในการทำความเข้าใจต่อพัฒนาการทางจิตดังกล่าว

ลูซ อิริกาเรย์ (Luce Irigaray)¹³ นักสตรีนิยมฝรั่งเศส เป็นผู้หนึ่งที่ได้ผนวกรวมวิธีการของจิตวิเคราะห์ เข้ากับแนวคิดการก่อสร้างวาทกรรม เธอมองว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของการกดขี่ทาง เพศเป็นแนวคิดที่ตกทอดมาจากลาคองและเธอได้เสนอรูปการต่อต้าน โดยสร้างภาษาแบบผู้หญิงคือ การสร้างแยกแยะโลกและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขึ้นมาใหม่ ซึ่งจะมีลักษณะกระต่อนกระแทนไม่ต่อเนื่อง เพราะไม่ได้อยู่บนตรรกะความสอดคล้องของเหตุผล สิ่งที่เราทำการมองหาช่องว่างที่อยู่ ในตัวบท เช่น ในงาน อุดมรัฐ (Republic) ที่เพลโตพูดถึงการออกจากถ้ำมืด คือการออกมาจาก อารยธรรมมาสู่แสงสว่างทางปัญญา เธอตีความถ้ำมืดของเพลโตใหม่ ว่าเป็นคือครรภ์มารดา การ ปฏิเสธถ้ำก็คือการปฏิเสธความปรารถนาต่อมารดาให้คุณค่าเชิงลบแก่ผู้หญิง โลกของผู้ชายคือโลก แห่งอารยธรรมเปรียบได้กับเหตุผลและแสงสว่าง ในขณะที่โลกของผู้หญิงคืออนารยธรรม พลังดิบ ที่มีมิติ ความน่ากลัวของธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนความหวาดกลัวผู้หญิงและปรารถนาที่จะควบคุม เธอ เป็นอีกตัวอย่างแนวคิดทางจิตวิเคราะห์ที่ถูกนำมาผนวกกับแนวคิดสตรีนิยม ภาษาในทัศนะ ของลาคองจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและจิตไร้สำนึกที่ให้ความสนใจประเด็นการรับรู้ อัตวิสัยของบุคคล ความปรารถนาที่ซ่อนเร้น จากการอ่านและการตีความเรียกได้ว่าจิตวิเคราะห์ในรูปแบบของลาคองจึง เป็นศาสตร์แห่งการตีความอีกรูปแบบหนึ่ง

มโนทัศน์ของลาคองเป็นทฤษฎีที่ค่อนข้างยุ่งยากและซับซ้อน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจน สันชีวิตของเขาสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ในกรณีศึกษาที่แตกต่างออกไป ในที่นี้ผู้เขียนขอกำหนด ขอบข่ายเพียงกล่าวถึงที่มาของแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ สำระสำคัญบางประการของฟรอยด์และ ลาคอง รวมไปถึงการยกตัวอย่างการวิเคราะห์งานศิลปกรรมโดยสังเขปเพื่อพอจะทำให้มองเห็นภาพ รวมตัวอย่างการวิเคราะห์เบื้องต้น ในกรณีที่น่าแนวคิดมาศึกษาในเรื่องของการวิเคราะห์งานศิลป-กรรมในมุมมองจิตวิเคราะห์ สิ่งที่สำคัญคือการกำหนดขอบข่าย ซึ่งสอดคล้องกับสองประเด็น สำคัญคือ หนึ่ง ประเด็นการสร้างตัวตน หรือความเป็นซับเจกต์ (Subject) การแบ่งแยก (Splitting) และความแปลกแยก (Alienation) ของศิลปินเอง แต่อย่างไรก็ตามที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าหาใช่เป็น ตัวตนทั้งหมดเป็นเพียงภาพสะท้อนความเป็นตัวตนบางส่วน ที่ปรากฏในรูปของสัญลักษณ์และ สองประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาวิเคราะห์ก็คือ ประเด็นเรื่องของความปรารถนา (Desire) ความ แตกต่างทางเพศ (Sexual Differences) องคชาต (Phallus) ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของกฎเกณฑ์ ของพ่อ (Law of the Father)¹⁴

3 ตัวอย่างแนวทางการวิเคราะห์งานศิลปกรรมของพินรี สัทพ์พิทักษ์ ในกรอบทฤษฎีจิตวิเคราะห์

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นอีกแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ตีความสัญลักษณ์ใน งานศิลปกรรมภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างน่าสนใจ เพราะอันที่จริงแล้วในการ

192 เพศและจิตวิเคราะห์ในงานศิลปกรรม : กรณีศึกษาลานของพินรี สัทพ์พิทักษ์ โดย ปุณณดา สายยศ

สร้างสรรค์งานศิลปะ ศิลปินและงานศิลปกรรมล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตทางสังคม ดังนั้น การเลือกใช้สัญลักษณ์ในงานจึงเกี่ยวข้องกับการทำงานของสภาวะจิตไร้สำนึกซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ในกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นเรื่องของการใช้ภาษา ภาพ สี รูปทรง สัญลักษณ์ ถ้าหากเป็นสื่ออื่นๆ แสง เสียง ท่าทางภาพเคลื่อนไหวต่างๆ ก็คือส่วนหนึ่งของการเลือกใช้สัญลักษณ์ที่ศิลปินเลือกมาสื่อแนวความคิด ถึงแม้จะดูราวกับเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล ความชอบ รสนิยมส่วนตัว แต่ปัจจัยสำคัญที่ไม่อาจมองข้าม อิทธิพลส่วนหนึ่งในการใช้สัญลักษณ์เป็นผลมาจากการหล่อหลอมประสบการณ์ ค่านิยม วัฒนธรรมที่อยู่รอบๆ ปัจเจกบุคคลนั้นๆ ด้วย

เพื่อเป็นตัวอย่างในการนำทฤษฎีจิตวิเคราะห์มาใช้ในการวิจารณ์งานศิลปกรรม ผู้เขียนได้นำแนวคิดจิตวิเคราะห์ของลากอง และพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการตีความสัญลักษณ์ที่ปรากฏในผลงานศิลปกรรมของศิลปินหญิง พินรี สันต์พิทักษ์

พินรี สันต์พิทักษ์ เป็นศิลปินหญิงที่สร้างสรรค์งานศิลปะร่วมสมัย ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ศิลปินมีความสนใจในสัญลักษณ์ที่สื่อถึงร่างกายของเพศหญิง และทำให้พินรีได้เริ่มต้นสร้างสรรค์ผลงานโดยถ่ายทอดเรื่องราวผ่านสัญลักษณ์ภาพแทนเรือนร่างที่สื่อสารถึงความเป็นเพศ ตั้งแต่ปี 2536

ในขั้นต้นพินรีได้นำเสนอชิ้นส่วนของร่างกาย รูปทรงของเต้านมซึ่งเป็นอวัยวะของเพศหญิงที่มีลักษณะโดดเด่น และแสดงความเป็นหญิงชัดเจน มาสร้างสรรค์ผลงาน จนมีคนกล่าวกันว่างานของเธอสะท้อนความเป็นแม่สูง จากการสัมภาษณ์ศิลปินกล่าวว่า จริงๆ แล้วผลงานของเธอไม่ได้มุ่งเสนอความเป็นแม่เป็นประเด็นสำคัญ ความสนใจของเธอที่มีต่อรูปทรงของเต้านมนั้น เกิดจากความสงสัยใคร่รู้เมื่อนานมาแล้ว เมื่อเธอมองเรือนร่างของตนในกระจก พบว่าร่างกายเป็นพื้นที่ลึกลับเป็นตัวเองแท้ๆ แต่ก็ไม่สามารถรู้จักทั้งหมด ทำให้เกิดความสนใจในร่างกายของตน

อาจกล่าวได้ว่าแท้ที่จริงแล้วสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่ศิลปินต้องการสื่อสารถึงความเป็นตัวตนของเธอ ซึ่งเกิดมาเป็นเพศหญิง ความสงสัยในร่างกายนำเธอก้าวสู่การตั้งคำถาม และพยายามหาคำตอบของความเป็นหญิงของตน เรือนร่าง หน้าอก อวัยวะส่วนต่างๆ ล้วนประกอบสร้างความเป็นตัวเธอ แต่สิ่งที่สะท้อนออกมาจากกระจก ย่อมไม่สามารถบอกถึงความจริงนั้นได้ทั้งหมด พินรีใช้ความสงสัยในเรือนร่างและอวัยวะสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งประสบการณ์การเปลี่ยนผ่านของชีวิต ในช่วงปี 2537 หลังจากเธอคลอดบุตรชาย เปลี่ยนสถานะจากผู้หญิงคนหนึ่ง มาเป็นแม่ จากสภาวะของการเลี้ยงดูลูกชายด้วยน้ำนมตนเอง เป็นอีกแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้เธอยังคงผูกพันกับอวัยวะสำคัญชิ้นนี้ พินรีตั้งข้อสังเกตความเป็นไปของร่างกายการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของหน้าอกใหม่ของเต้านมและนำเอาสัญลักษณ์รูปทรงของเต้านม มาใช้สื่อสารในรูปแบบ

เทคนิค ที่แตกต่างออกไป ผลงานของเธอมิมีการพัฒนารูปแบบการนำเสนอสัญลักษณ์ไปใช้ในผลงานอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์

Breast Stupas เป็นผลงานที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2543 โดยเป็นการทำงานต่อเนื่องจากแนวคิดหลักของศิลปินที่ยังคงตั้งคำถามกับความเป็นหญิง นำเสนอเรื่องราวผ่านสัญลักษณ์ที่สื่อสารถึงร่างกายผู้หญิง วนเวียนกับรูปทรงของเต้านม แต่เต้านมก็ไม่ใช่แค่เต้านมเท่านั้น เนื้อหาการสร้างงานชิ้นนี้ก็เช่นกัน พินรีเปรียบเปรยเต้านมกับสถูป (Metaphor) ที่มีรูปทรงที่คล้ายคลึงกันโดยบังเอิญในทัศนะของศิลปิน ศิลปินนำทางผู้ดู เปิดประตูสู่โลกจินตนาการของเธอ โดยการสื่อสารสัญลักษณ์ของ Breast Stupas ที่ทำให้ผู้ดูสามารถเชื่อมโยงความคิด เข้ากับชิ้นงานที่ตั้งเรียงรายดุจป่าสถูป

สำหรับรูปแบบการนำเสนอผลงานชิ้นนี้ ศิลปินได้ใช้เทคนิคนำผืนผ้าไหมที่มีขนาดความกว้าง 122 ซม. สูง 500 ซม. แขนงห้อยลงมาจากเพดานด้านบน ความยาวจรดพื้นพอดี สร้างรูปทรงของเต้านมบนผ้าไหม ให้มีลักษณะโปร่งแสง ศิลปินใช้เทคนิคการเลาะเส้นไหมให้อยู่ในรูปทรงที่กำหนดทำให้เกิดลักษณะตั้งของรูปทรงเต้านมที่ยาวสูงขึ้นไป ฐานกว้างปลายยอดเล็กเรียว ผ้าไหมที่นำมาใช้มีโทนสีเทาดำ ครีมี ลักษณะพื้นผิวของผ้ามันวาวเมื่อต้องแสงไฟซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของเส้นไหม การจัดวางตำแหน่งการแขวน มีลักษณะเหมือนฉาก ลดหล่นและซ้อนทับหว่างกันไปเป็นชั้นๆ การจัดแสงในห้องด้วยไฟสีเหลืองนวล สร้างแสงเงาให้เกิดมิติที่ดูลึกลับซับซ้อน ในบรรยากาศของความสงบเงียบ รูปทรงของเต้านมสถูปบนผืนผ้าไหมสร้างพื้นที่จินตนาการที่เปิดกว้างสำหรับผู้เข้าไปสัมผัส

ผลงานชิ้นนี้ เป็นงานอินสตอลเลชั่นที่ศิลปิน เปิดให้ผู้ชมได้เดินเข้าไปในดวงเต้านมสถูป สามารถรับรู้และตั้งคำถาม เพื่อหาความหมายของรูปทรงเหล่านี้ ตามแต่จินตนาการส่วนบุคคล เมื่อพิจารณาในกรอบทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ในแนวคิดที่ได้ กล่าวมาเบื้องต้น ลากองได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของความปรารถนา (Desire) และการสร้างตัวตน (Subject) ของมนุษย์ ในประเด็นความปรารถนาจะเกี่ยวข้องกับเช็กซ์ ความต้องการ ความรัก และการสร้างตัวตนที่จะเกี่ยวข้องกับภาษา การครอบงำและการแปลกแยก ความแตกต่างทางเพศ เป็นต้น โดยในบทวิเคราะห์ทั้งสองประเด็นนี้จะเป็นประเด็นหลักในการมองหว่า การใช้สัญลักษณ์ในงานศิลปกรรมของศิลปินสอดคล้องในกรอบแนวคิดมุมมองของทฤษฎีจิตวิเคราะห์อย่างไร

ในกรณีของ Breast Stupas ที่สร้างจากรูปทรงของเต้านม ศิลปินใช้เต้านมเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง แทนตัวของเธอเอง เป็นอนุสาวรีย์ของผู้หญิง เต้านมซึ่งเป็นอวัยวะสำคัญของร่างกายเพศหญิงจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของเช็กซ์ รูปลักษณะของเต้านมที่งดงามได้สัดส่วนนำมา ซึ่งความงามของเรือนร่างเป็นจุดดึงดูดสายตาเพศตรงข้าม มีลักษณะของการยั่วยวน ยั่วเย้า ให้ก่อเกิดอารมณ์ ความรู้สึกต้องการทางเพศ และเต้านมยังมีความหมายถึงความเป็นแม่ น่านมที่ออกจากเต้านมเปรียบได้

กับความรักและความผูกพันของแม่ที่มีต่อลูกอาจพูดได้ว่าเต้านมเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อเกิดชีวิต ในความหมายของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ เต้านมยังเป็นวัตถุแห่งรักเพื่อทดแทนความรู้สึกขาดหายอวัยวะ ของทารกแรกเกิดสู่ความรู้สึกสมบูรณ์แบบ เพื่อทดแทนความรู้สึกขาดยามเมื่อถูกแยกจากร่างกาย มารดา ทำหน้าที่เป็นมารดาที่อบอุ่นเลี้ยงดูสมาชิกใหม่ของสังคม เต้านมจึงมีหน้าที่ที่ผู้หญิงทุกคน ต้องตระหนักถึงตำแหน่งแห่งที่ของเต้านมที่แปรผันตามสถานะของเจ้าของเต้านม สตูป (Stupas) เป็นสัญลักษณ์ของศาสนสถานทางศาสนา ที่สร้างขึ้นด้วยพลังศรัทธา เป็นสิ่งที่ต้องเคารพบูชา ถือเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในคตินิยมของพุทธศาสนาและฮินดูให้ความหมายของพระสตูปคล้ายกันในเรื่อง ของจักรวาลและโลกที่มีมนุษย์เป็นส่วนประกอบ โดยเปรียบเทียบกับกายภาพของร่างกายมนุษย์ เทพเจ้าควบคุมการทำงานของประสาทสัมผัสเขาพระสุเมรุคือกระดูกสันหลัง ศูนย์กลางของโลกคือ ที่ตั้งของหัวใจ เช่นเดียวกับถ้ำในภูเขา ลมหายใจของมนุษย์คือกระแสลมจักรวาล ซึ่งสร้างโลก เช่นเดียวกับลมหายใจ ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ การปฏิบัติกรรมฐานเป็นหนทางจะทำความเข้าใจ จักรวาลในร่างกายมนุษย์ อุปมาเป็นพระกายของพระพุทธองค์เปรียบได้กับจักรวาล ดังนั้นพระ สตูปก็คือจักรวาล เพราะเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ เป็นเครื่องหมายของโลกทั้งมวล พระพุทธ เจ้าทรงเป็นสัญลักษณ์ของมนุษย์ที่ประเสริฐสมบูรณ์สมควรเป็นแบบอย่างอันเลิศของมนุษย์ทั่วไป¹⁵ จากคติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นสัญลักษณ์ความเป็นบุรุษเพศของสตูปอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ สัญลักษณ์แห่งโดมก็ยังเปรียบได้กับ ครรภ์ ตัวอ่อน ภาชนะ ธาตุ-ครรภ หรือครรภ์แห่ง ธาตุ เป็นไข่ ปรากฏในรูปของถ้ำ หรือดอกบัว เป็นต้นกำเนิดพลังสร้างสรรค์จักรวาล ก่อน การ พัฒนาเป็นตัว เป็นไข่ที่บรรจุจักรวาลและเป็นจักรวาลเป็นทั้งภาชนะและบรรจุในภาชนะ เป็นที่มา ของสรรพชีวิต แสดงปฏิสัมพันธ์ด้วยต้นกำเนิดจักรวาล ที่เสริมความสมบูรณ์ให้กันระหว่างแก่น สาร (บุรุษะ) ซึ่งมีลมปราณหรือแสงสว่างเป็นตัวแทน กับสาระ (ประภติ) ซึ่งมีท่วงน้ำเป็นตัวแทน จุดที่แสงสว่างกระทบพื้นน้ำ จะเป็นตำแหน่งแห่งการสังวาสเพื่อกำเนิดจักรวาล ต้นไม้แห่งจักรวาล จะงอกออกจากไข่ที่ลอยอยู่บนมหาสมุทร ไข่นั้นจะเป็นเสาแกนของจักรวาล เทียบเคียงได้กับตัวลึงค์ ที่มีลักษณะเป็นแท่นหินรูปไข่ บางครั้งจะมีรูปปูหรือนาคนาคพันโดยรอบ เพราะนาคนาคเป็นบุคลาธิษฐาน ของน้ำ ทั้งสตูปรูปไข่และลึงค์รูปไข่ต่างก็เป็นสัญลักษณ์ของจุดศูนย์กลางและเส้นแกนของจักรวาล และตั้งอยู่บนมหาสมุทรแห่งความเป็นไปได้ของสรรพสิ่ง ส่วนสัญลักษณ์ของถ้ำ ก็สะท้อนในรูป แบบห้องสี่เหลี่ยมเล็กๆ ที่มีดื่บ ปราศจากการตกแต่ง ภูเขาและถ้ำเป็นแม่พิมพ์ของสถาปัตยกรรม ศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา จะมาในรูปของถ้ำ วัด สตูป เราจะพบว่าสถาปัตยกรรมที่แสดง สัญลักษณ์ทั้งสองในลักษณะผสมผสาน คือ ถ้ำของวัดก็จะมีสตูปอยู่ด้วยและสตูปก็จะมีโพรง ภายใน จึงเป็นทั้งภูเขาและถ้ำไปพร้อมๆ กัน¹⁶ สะท้อนให้เห็นว่านอกจากสตูปจะเป็นสัญลักษณ์ ทางศาสนาและพระพุทธองค์แล้ว สัญลักษณ์ของโดมยังมีลักษณะของการหลอมรวมความหมายของ รูปทรงที่มีนัยสำคัญสื่อถึงสัญลักษณ์ของความเป็นหญิง ครรภ์ ไข่ ถ้ำ ดอกบัว ในคตินิยมทาง ศาสนาอีกด้วย ในหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ก็แสดงสัญลักษณ์อันเป็นหลักของจักรวาลและ

ต้นกำเนิดของสรรพสิ่งก็คือสิ่งสากลของ ปุรุชะมีลิ่งค์ และประกฤติมีโยนี คือแก่นสารที่เป็นสากล และสาระที่เป็นสากล การรวมตัวกันของลิ่งค์และโยนีจึงเป็นสัญลักษณ์แทนการรวมเป็นเอกภาพของ หลักสากลที่ก่อกำเนิดจักรวาล ลิ่งค์เป็นเส้นแกนที่จุดศูนย์กลาง และโยนีเป็นฐานรองรับจักรวาล

สลุปสามารถทำให้เราคิดเชื่อมโยงถึงศาสนา จากความหมายของสัญลักษณ์ในคตินิยมทางศาสนา ข้างต้น แม้บ่งบอกความสำคัญในการก่อกำเนิดจักรวาลอันเป็นสากลของสองสิ่งปุรุชะและประกฤติ แต่ก็ปรากฏรูปสัญลักษณ์สะท้อนความเป็นรองของเพศหญิงในที่ ในฐานะผู้รองรับ ความเป็นถ้ำมืด สอดคล้องกับแนวคิดของ ลูซ อิริกาเรย์ (Luce Irigaray) ในประเด็นการตีความเรื่องถ้ำของเพลโต อยู่ไม่น้อย อีกทั้งแนวคิดเรื่องศาสนาในกรอบแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ มีนัยที่น่าสนใจ ฟรอยด์ เคยกล่าวไว้ว่า ศาสนาทำให้มนุษย์รู้สึกผิด เป็นเครื่องมือควบคุมที่ทำให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎศีลธรรม เป็นซูเปอร์อีโกในระดับวัฒนธรรม (Cultural Superego) เป็นกลไกถ่ายทอด ความรู้สึกผิดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง¹⁷ อาจกล่าวได้ว่าการอบรมสั่งสอนที่ยึดถือคุณค่า คุณงาม ความดี สิ่งที่ไม่ควรทำ ศีลธรรมจารีตต่างๆ ที่สังคมสถาปนาขึ้นมาเพื่อควบคุมความสงบเรียบร้อย ของสมาชิกในสังคม มักได้รับอิทธิพลจากศาสนา การทำให้รู้สึกผิด รู้สึกแค้น ที่ทำผิดต่อกฎ เกณฑ์ความเชื่อบรรทัดฐานของสังคมเช่น การผิดศีลธรรม ดังนั้นเมื่อปรากฏสลุป ทำให้จิตไร้สำนึก ของเราเชื่อมโยงถึงศาสนา เป็นเสมือนกฎข้อบังคับ (Totem and Taboo)¹⁸ ความเชื่อทางศาสนา เป็นคำสั่งสอนที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง อีกทั้งศาสนายังสะท้อน ให้เห็นถึงความ เหลื่อมล้ำทางเพศที่แฝงออกมาจากปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น การห้ามผู้หญิง เข้าศาสนสถานบางแห่งการห้ามผู้หญิงมีประจำเดือนปฏิบัติธรรม หรือการมองว่าผู้หญิงคือมาร ฝ่าเหลียง เป็นกิเลส มายาภาพที่สกัดกั้นผู้ชายสู่นิพพาน เป็นต้น

ในผลงาน Breast Stupas ศิลปินนำรูปลักษณะของเต้านมมาอุปมาอุปไมย (metaphor) ถึงสลุป มีนัย สำคัญในหลายประเด็น เมื่อพิจารณาในบริบทของสังคมวัฒนธรรม อย่างที่หนึ่งการปรากฏลักษณะ ของการสูญเสีย ศิลปินเลือกใช้อวัยวะบางส่วน ไม่ใช่ทั้งหมด ในการประกอบสร้างความเป็นหญิง เอาชิ้นส่วนหน้าอกมาอย่างเดียว ลักษณะนี้แสดงถึงการกระจัดกระจายแตกแยกร่าง การขาดร่อ การเติมเต็ม สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องของความปรารถนา (Desire) ที่ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เชื่อว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความขาด (Lost) และแสวงหาการเติมเต็มตลอดเวลา แต่ไม่เคยสมปรารถนา รูปทรงของสลุปที่มีลักษณะเป็นทรงกลมที่มียอดสูง มีความเป็นแท่ง ตั้งตรง ยังมีนัยเชื่อมโยงกับ สัญลักษณ์ของความปรารถนา หรือองคชาติ (Phallus) องคชาติในความหมายของลากอง ไม่ใช่แค่ อวัยวะเพศ แต่เป็นสัญลักษณ์ของข้อห้าม (Totem) กฎเกณฑ์ของพ่อ¹⁹ ซึ่งก็คือกฎระเบียบ

ในโลกภายนอก เป็นกฎทางสังคมวัฒนธรรมนั่นเอง ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ก็คือหนึ่งในกระบวนการ การสร้างตัวตน (Subject) ในโลกของภาษาและระบบสัญลักษณ์ที่สมาชิกทุกคนได้รับการสั่งสอน และอบรมมาเช่นเดียวกัน ที่ส่งผ่านความเชื่อทางศาสนา ค่านิยม จารีตประเพณี วัฒนธรรม

196 เพศและจิตวิเคราะห์ในงานศิลปกรรม : กรณีศึกษาลานของพนัธ์ สัทพ์พิทักษ์ โดย ปุณณดา สายยศ

การปรากฏสัญลักษณ์องคชาตที่เกิดจากการแปรสภาพ (Metamorphosis) ของเต้านมให้เปลี่ยนไปเป็นสถูป ศาสนสถานที่เป็นสิ่งที่คุณคล้ายเต้านมในที่ ศิลปินใช้สัญลักษณ์ของความเป็นหญิงทาบกับสัญลักษณ์ความเป็นชายที่ดำรงความศักดิ์สิทธิ์ ดูราวกับต้องการจะทำหาย คาบเกี่ยวหมิ่นเหม่ ก้าวล้ำอำนาจของพ่อที่สืบต่อยาวนาน ทั้งสองสิ่งมีการผนึกตัว (Condensation) ของความหมาย เปิดให้ผู้ชมได้จินตนาการไร้ขอบเขต การจัดวางตำแหน่ง รูปลักษณะของผืนผ้ามีความสูงใหญ่ เรียงรายกันในบรรยากาศที่สงบ ดูราวสามารถครอบงำ ช่มชู้ให้เราก้าวเดินอย่างสงบนิ่ง อยู่ในจินตนาการส่วนตัว อาจทำให้เราคิดไปได้หลากหลายว่ากำลังเดินอยู่ท่ามกลางเต้านมหิมา หรือสถูปประหลาดที่ให้ความรู้สึกสงบและน่าศรัทธาราวกับเดินอยู่ในศาสนสถานมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเจตนาของศิลปินอาจจะไม่ได้ตั้งใจนำเสนอ Breast Stupas ในนัยของการผลิตซ้ำอำนาจของพ่อ (Reproduction) แต่การปรากฏรูปลักษณะของ Breast Stupas ความสูงใหญ่ ลักษณะมันวาวของวัสดุผ้าไหม บรรยากาศที่มีความลึกลับในมิติของแสงเงาที่ใช้ ความสงบเยียบ การจัดวางที่ดูซับซ้อน ทำให้ Breast Stupas สื่อสารความเป็นสัญลักษณ์ของศาสนามากกว่าการระลึกได้ว่ากำลังเดินอยู่ท่ามกลางเต้านมหิมาที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าศิลปินจะเจตนาแทนที่ความหมายสัญลักษณ์ (Displacement) ของเต้านมด้วยศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเรียกร้องความศักดิ์สิทธิ์แห่งเต้านมหรือต้องการทำลายอำนาจของพ่อ (ศาสนา) ก็ตามที สิ่งที่ปรากฏยังคงสะท้อนถึงบริบทในโลกที่ชายเป็นใหญ่ ที่เราต่างรู้สึกถึงความหมายที่แฝงเร้นของสัญลักษณ์สำคัญทางศาสนาที่ยังคงอนุภาพความศักดิ์สิทธิ์ครอบงำบรรยากาศรอบๆ โดยที่เราปฏิเสธไม่ได้

4 สรุป

จากตัวอย่างการนำมุมมองจิตวิเคราะหามาใช้ในการวิเคราะห์งานศิลปกรรม ทำให้เราพอจะมองเห็นความเป็นไปได้ในการแตกแขนงศาสตร์การตีความที่แตกต่างออกไป แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ยังคงได้รับการสนับสนุน และได้แย้งในรายละเอียดเชิงทฤษฎีจากนักคิดนักปรัชา นักวิชาการเรื่อยมาจนปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการนำมาตีความใหม่ การโต้แย้งอย่างเผ็ดร้อน การวิเคราะห์แง่มุมและประเด็นที่แตกต่างออกไปเหล่านี้นำมาซึ่งการพัฒนาการของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ได้รับการยอมรับในมุมมองกว้างของการวิชาการระดับโลก และมีคุณูปการในแวดวงการศึกษาโดยไม่จำกัดขอบเขตเพียงแค่ศึกษาพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเท่านั้น ยังเป็นความพยายามจะทำความเข้าใจตัวมนุษย์และวัฒนธรรมที่ล้อมรอบอีกด้วย

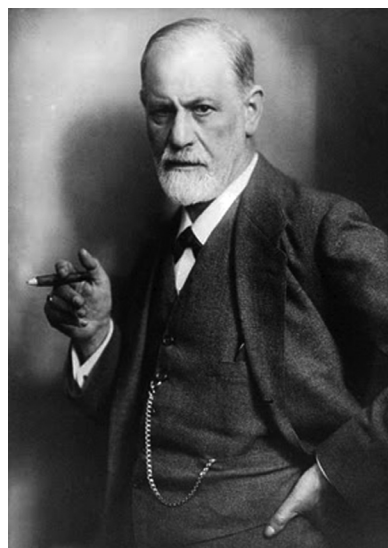
แนวคิดดังกล่าว ทำให้เราพอสรุปได้ว่าการศึกษาศิลปะนั้นมีวิธีการที่หลากหลาย การที่เราจะวางไว้บนการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว อาจทำให้เราไม่สามารถเข้าถึงการแสวง

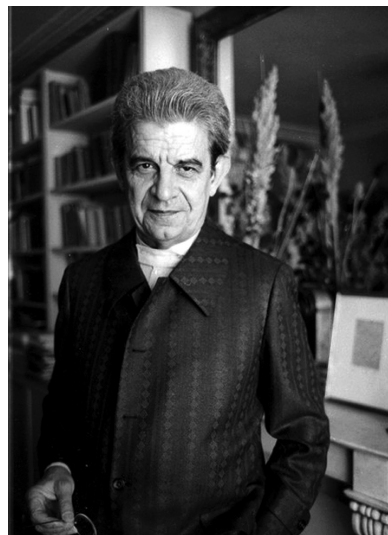
หาความรู้จากความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องได้ยาก นอกจากนี้ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ยังนำเสนออิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อ การพัฒนาการทางบุคลิกภาพของมนุษย์ เนื่องจากประสบการณ์และการรับรู้ของมนุษย์ก็ถูกกำหนดโดยบริบทของสังคมและ วัฒนธรรม ทำให้เห็นถึงกระบวนการเป็นมนุษย์ ที่ถูกกำหนดโดยระบบสัญลักษณ์ ภายใต้ความ สัมพันธ์เชิงอำนาจ สามารถนำมาอธิบายความขัดแย้งและการกดขี่ทางสังคมวัฒนธรรม อุดมการณ์ ที่ครอบงำมนุษย์ เป็นการทำความเข้าใจในตัวตนของมนุษย์เอง ความปรารถนา ความต้องการ ความคิด ความเชื่อ ระบบคุณค่าต่างๆ ที่แสดงผ่านภาษาและระบบสัญลักษณ์ที่อยู่ล้อมรอบตัว มนุษย์ ซึ่งเหล่านี้ก็นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในอนาคตก็ได้

ภาพที่ 1

Sigmund Freud

ภาพที่ 2

Jacques Lacan

ภาพที่ 3

Salvador Dalí
Premonition of Civil War
1936

ภาพที่ 4

Marc Chagall
The Birthday
1915

ภาพที่ 5

Salvador Dalí
The Persistence of Memory
1931

ภาพที่ 6

พนรี สันฑ์พิทักษ์

Breast Stupas

พ.ศ. 2543

122x500 ซม. (37 ชิ้น)

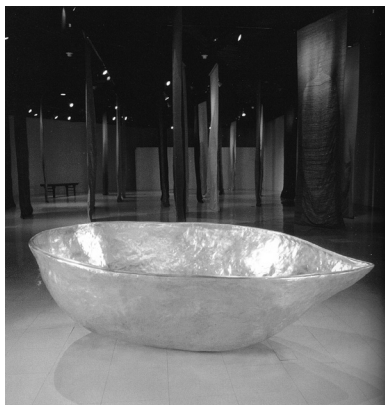
ภาพที่ 7

พนรี สันฑ์พิทักษ์

Breast Stupa Cookery

พ.ศ. 2548

ขนาดปรับเปลี่ยนไปตามที่ตั้ง

ภาพที่ 8

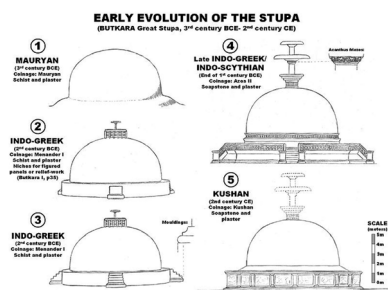
พนรี สันฑ์พิทักษ์

The Vessel

พ.ศ. 2545

75x195x95 ซม.

ภาพที่ 9

ไดอะแกรมสตูปในยุคแรก

[http://commons.wikimedia.org/wiki/](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:ButkaraStupa.jpg)

File:ButkaraStupa.jpg

ภาพที่ 10

ลักษณะการตั้งตัวลึงค์บนฐาน

[http://www.hotsia.com/vietnaminfo/hoian/](http://www.hotsia.com/vietnaminfo/hoian/myson/index.shtml)

myson/index.shtml

ใช้ออสณ

- 1 ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 28.
- 2 ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. แพร่ดิน้อง เดอ ไชซูร์ กัฒนากการของวิธิการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม. บทควมวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 มิถุนายน-พฤศจิกายน 2543. หน้า 9-12.
- 3 ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 30-33.
- 4 เรื่องเดียวกัน
- 5 เรื่องเดียวกัน
- 6 เรื่องเดียวกัน
- 7 สันติรักษ์ ประเสริฐสุข. สุนทริยศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตกจากคลาสสิกถึงดิกอนสตรัคชัน. ธรรมศาสตร์, 2552. หน้า 86.
- 8 ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 92-95.
- 9 เรื่องเดียวกัน
- 10 ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. แนนาสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม. สมมติ, 2554. หน้า 66-68.
- 11 อภิญา เพื่องฟูสกุล. อัตลักษณ์ : Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546. หน้า 63.
- 12 ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 106-110.
- 13 อ้างโน อภิญา เพื่องฟูสกุล. อัตลักษณ์ : Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546. หน้า 66.
- 14 ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 95.
- 15 เอเดรียน สนอกกราส. สัญลักษณ์แห่งพระสอุป. อมรินทร์, 2541. หน้า 423.
- 16 เอเดรียน สนอกกราส. สัญลักษณ์แห่งพระสอุป. อมรินทร์, 2541. หน้า 230 -267.
- 17 ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 69.
- 18 สามารถอ่านเพิ่มเติม Totem and Taboo ไดโนยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 50-56.
- 19 ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและพัฒนากการของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. หน้า 124.

บรรณานุกรม

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. แนนาสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม. สมมติ, 2554.
- ยศ สันตสมบัติ. ปรอยดและการพัฒนาของจิตวิเคราะห้ : จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม. ธรรมศาสตร์, 2542.
- ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์. วิวัฒนาการแห่งความคิด : ภาคมนุษย์และมนุขชาติ. จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี ผู้แปล. ธรรมศาสตร์, 2551.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. อัตลักษณ์ : Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2546.
- ศักดิ์ บวร. ปรอยด สำหรับคนอยากรู้จักเขา ฉบับการ์ตูน. หญิงสาว, 2531.
- สันติรักษ์ ประเสริฐสุข. สุนทริยศาสตร์และทฤษฎีสถาปัตยกรรมตะวันตกจากคลาสสิกถึงดิกอนสตรัคชัน. ธรรมศาสตร์, 2552.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. แพร่ดิน้อง เดอ ไชซูร์ กัฒนากการของวิธิการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม. บทควมวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 มิถุนายน-พฤศจิกายน 2543.
- นภาพร หงษ์ทอง. อัตบุคคลในทัศนะของฌากส์ ลากอง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- เอเดรียน สนอกกราส. สัญลักษณ์แห่งพระสอุป. อมรินทร์, 2541.
- Anne D'Alleva. Methods&Theories of Art History. Laurence King Publishing, 2012.

